

Kárpátaljai roma menekült gyermekek oktatási helyzete

Civil gyakorlatok és
fiatal roma kutatók
reflexiói

ROMA
VERSITAS

Copyright © Romaversitas Alapítvány, 2023

Szerkesztette: Rézműves Benjámin

A kutatást koordinálta: Eredics Lilla

Köszönjük partnereinknek a segítséget a kutatás lebonyolításában!

Kiadó: © Romaversitas Alapítvány, 2023

Felelős kiadó: Kóczé Angéla, a kuratórium elnöke

www.romaversitas.hu

romaversitas@romaversitas.hu

Layout, illusztrációk és infografika:

Livits Réka - www.visualive.eu

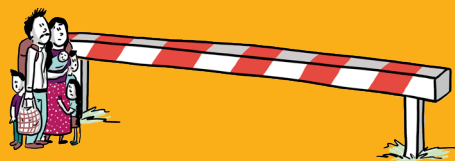
Jelen kiadványt az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) által támogatott projekt keretében hoztuk nyilvánosságra. A kiadvány tartalmáért kizárólag a Romaversitas Alapítvány vállal felelősséget és a kiadványban foglaltak semmilyen módon nem tükrözik a UNHCR álláspontját.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	4
Elméleti kitekintés: a kárpátaljai roma menekültek stigmatizációja és hipergettósodása.....	7
Civil gyakorlatok.....	11
Fiatal roma kutatói reflexiók.....	15
Konklúzió és ajánlások.....	18
Hivatkozott irodalmak.....	21

Bevezetés

Az orosz-ukrán háború több milliós lélekszámú menekülthullámot indított el Európában.¹ A háború nemcsak a frontokon vívott aktív katonai cselekményben bontakozik ki, hanem számos olyan infrastrukturális és humanitárius következménnyel jár, amely nyomán milliók kényszerültek más országokban keresni biztonságot. A nagy intenzitású és több dimenzióban vizsgálható háború kiváltotta migráció okozta humanitárius krízisben a leginkább kitett országok közé tartozik Magyarország, Ukrajna közvetlen szomszédjaként. 2023 szeptemberéig 39 ezer ukrán menedékkérelmet regisztráltak Magyarországon, de elérhető adatok hiányában az itt tartózkodó menekülők száma kérdéses.

A menekülők között jelentős számban vannak a kárpátaljai magyar ajkú romák, akik a magyar határtól 50-100 km-s település sávból érkeztek. Kárpátalján elsősorban magyar anyanyelvű romák élnek, akik az ukránt, orosz, vagy romani nyelvet jellemzően nem beszélik.² Sokan közülük ket-tős állampolgárok, akik gyakran már a háborút megelőző években vendégmunkásként dolgoztak az országban.

A nyelvi azonosság miatt feltételezhetnénk, hogy a menekültellátás sokkal egyszerűbb és hatékonyabb lehetne, ha kárpátaljai magyarokat, köztük roma menekülteket kell ellátni. Ahogyan a Romaversitas 2022-es

1 (adat.one, 2023)

[Ukrán menekültek száma Európában - adat.one](#)

2 (Braun et al., 2010)

tanulmánya³ is rámutat azonban, a nem roma menekültekhez képest a roma menekültek sokkal korlátozottabban férnek hozzá a szükséges ellátásokhoz. Úgy tűnik, hogy a strukturális és egyéni szintű rasszizáló és kirekesztő mechanizmusok alapvetően határozzák meg a roma menekülők mindennapjait Magyarországon.⁴

Magyarországon és Ukrajnában a roma közösségek jelentős része generációk óta rossz minőségű, az adott települések központjaitól elzárt telepeken él, a roma közösség szóhasználatában „táborokban“, gyakorlatilag kizárva a gazdasági újraelosztásból és megfosztva a társadalmi interakcióktól. Mindkét ország roma-fókuszú közpolitikáiban tetten érhetőek azok a szegregáló mechanizmusok, amelyek visszatartó erőt képeznek a romák társadalmi előmenetelében, akképpen, hogy társadalmi és fizikai térben elzárva és elválasztva tartják őket. Ezek a társadalmi viszonyok hatják át a roma menekültek mindennapjait hazánkban.

A menekülteknek való állami segítségnyújtás leginkább a lakhatás és a menedékes státusz után kötelező oktatás és az ingyenes tömegközlekedés támogatásáig terjed. További oktatási, munkahelyi, lakóhelyi integrációjukat előmozdító komplex segítséget az itt tartózkodásuk alatt az állam nem nyújt számukra. A roma menekültek ebben a rendszerben kiszolgáltatott helyzetük miatt korlátozottan férnek hozzá azokhoz a társadalmi arénákhoz, melyekben lehetőségük volna közösségi kooperációra és kapcsolatok kialakítására, ami nem kedvez a befagyottnak látszó társadalmi-kulturális távolságok elmozdulásainak.⁵

A kiszolgáltatottságot súlyosbítja, hogy a romákkal szembeni szegregáció és stigmatizáció alakzata a roma menekültek esetében megjelenik abban, hogy Magyarországon egy adott (szállás-) helyre koncentrálnak és beszorulnak az erőforráshiányos, hézagos és romaellenes előítéletekkel

3 [A HÁBORÚ UTÁN MAGYARORSZÁGRA ÉRKEZETT KÁRPÁTALJAI ROMA CSALÁDOK HELYZETE](#)

4 (EBH, 2019)

[http://real.mtak.hu/104962/1/EBH 2019 FINAL 20191208 HU vegles.pdf](http://real.mtak.hu/104962/1/EBH_2019_FINAL_20191208_HU_vegles.pdf)

5 (Romaversitas, 2022)

áthatott magyar ellátórendszerbe. Sajnos ennek eredményeképpen sok esetben ugyanazzal a hevenyészett állami szolgáltatással találkoznak mint Kárpátalján.⁶

Ez a riport azokról a kárpátaljai roma menekült gyerekekről szól, akik a tudáshoz való hozzáférésnek sokszor felemás és antagonisztikus viszonyrendszerének magyar valóságát tapasztalják. Elsősorban az etnikai és területi stigmatizációjuk révén kívánjuk magyarázni a velük kialakult társadalmi távolságtartás és kizárás mibenlétét. A roma menekült gyermekeket érintő magyarországi oktatási egyenlőtlenségek sok szempontból rámutatnak azokra a strukturális hibákra és hiányosságra, amellyel terhelt a hazai közoktatás.

Bemutatásra kerülnek továbbá olyan oktatási kezdeményezések, melyek sikeresen segítették a menekült roma gyerekek integrációját a háború kitörése óta. A jelentés továbbá kontextualizálja a 2023 nyarán kárpátaljai menekült roma szülők körében a Romaversitas fiatal kutatói által végzett kérdőíves kutatás eredményeit, bemutatva a kutatók reflexióit.⁷

6 (Mérce, 2023)

<https://merce.hu/2023/04/17/hiaba-jar-valami-jogszabaly-alapjan-ha-nem-kapod-meg-egy-ev-utan-is-kaosz-es-meltatlan-ellatas-fogadja-az-ukrajnabol-menekulo-noket/>

(Telex, 2023)

<https://telex.hu/belfold/2023/02/25/lelkileg-nagyon-nehez-volt-sokat-sirtunk-mondja-a-tiszabecsei-roma-no-aki-tobb-mint-szaz-menekultnek-adott-otthont>

(Telex, 2023)

<https://telex.hu/belfold/2023/03/31/magyarorszagon-bizonytalan-az-ukrajnabol-menekult-romak-helyzete>

7 (Romaversitas, 2023)

[Kárpátaljai roma menekült gyermekek oktatási helyzete. Kérdőíves kutatási összefoglaló](#)

Elméleti kitekintés: a kárpátaljai roma menekültek stigmatizációja és hipergettósodása

Az elszigetelt, szociálisan hátrányos helyzetű emberek által lakott övezetekben, városrészekben alakul ki a *hipergettósodás*, amely a városi szegénységekutatásokban ismert fogalom. A Loïc Wacquant szociológus által megalkotott „hipergettók” olyan kortárs városi negyedek, amelyek a legszegényebb, legkevésbé foglalkoztatott (és gyakran munkanélküli) lakosok, különösen az afroamerikaiak büntetésének és bezártságának helyszíneiként működnek. A hagyományos gettók fajlag szegregáltak voltak, mégis etnikai tőkével bírtak – ezek olyan városrészek voltak, ahol a szegény, munkásosztálybeli és középosztálybeli feketék összetett és rétegzett társadalmi és gazdasági kapcsolatokat hoztak létre válaszul a faji elnyomásra. Ezzel szemben a hipergettók általában homogén módon szegényebbek és (etnikai vagy egyéb) tőkebefektetés nélküliek.⁸ A gettósodás és hipergettósodás szociológiai diskurzusa segíthet megérteni, hogy a szegregált, etnikailag homogén és stigmatizált városi terekben rekedt legszegényebb társadalmi csoportok – esetünkben a szállón élő roma menekültek – marginalizálódása milyen pszichés, lelki és interakciós diszfunkciókat fagyaszt be az individuum-környezet viszonyában.

Az ott élők és a kívülállók is az újípari nagyvárosokba ékelődött szociális-társadalmi problémagócként tekintenek a gettósodott városrészekre, ahol a társadalomból kiszorultak hajlandóak megtelepedni. Ezek a lakótömbök könnyen válnak „büntett zónákká”⁹, amelyek lakóival kapcsolatban

8 (Wacquant (2007)

9 (Pétonnet 1982)

negatív képzetek, megbélyegző beszédmód, mind a társadalom alsó, mind a felső szintjein teret nyernek. Erving Goffman szerint a lakóhelyi stigma hasonló jellegzetességeket foglal magában mint a testi, erkölcsi, vagy törzsi megbélyegzés, amelyek miatt a megbélyegzetteket kizárják egyéniileg a közösségből, valamint a mások általi elfogadás lehetőségéből¹⁰.

A stigma Goffman által meghatározott három fő formája – az „undort keltő testi jegyek”, a „nemkívánatos személyiségvonások” és a „rasszra, nemzetre, vallásra utaló jegyek” – közül a harmadikhoz áll a legközelebb a lakóhelyi megbélyegzés¹¹. A lakóhelyi stigma is több generáción átörökösíthető és a család minden tagját egyformán sújtja. Mindez a hétköznapi társadalmi interakció szintjén is valid jelenség. Bárki, aki gettósodott területen éli a mindennapjait, aligha kerülheti el „a büntudat és szégyen elfojtott érzetét, melynek láthatatlan terhe torzítja az emberi interakciókat”¹². A negatív értelemben hírhedt környéken való lakhatás megfertőzi és diszfunkcionálissá teszi az egyén kialakított énképét. Ennek eredményeképpen a gettósodott területek mikroközösségei képtelenek a kollektív cselekvésre, hiszen elhatárolva élnek egy olyan helyen, amelyet általános megvetés övez és amelyről a közfelfogás lealacsonyított képet közvetít.¹³

Ha a roma menekültek helyzetét elemezzük, láthatóvá válik, hogy hogyan rekonstruálódik és ültetődik át az állami ellátásban a domináns többségi társadalom kulturális „másikhoz” rendelt megbélyegződése és sztereotipizálása. Ebben az esetben a „kulturális más” a többség által lakott települések részeitől, a szolgáltatásoktól és a társadalmi közösségi élettől elzárt részekben újonnan létrehozott szegregált terekbe szorul. A Kárpátaljáról menekült roma családok elsősorban rögtönzött menekültszállóvá alakított civil, egyházi és önkormányzati intézményekben kaptak menedéket. A látóterünkbe került roma menekültek között laknak családok hajléktalanellátó intézményekben, családok átmeneti otthonában; munkásszállókon, nyári táborokban és kempingekben, oktatási intézményekben, közösségi házakban és lakókonténerekben is¹⁴.

10 (Goffman, 1963)

11 (Goffman, 1963, 3-4)

12 (Pétonnet, 1982, 148)

13 (Wacquant, 2007)

14 (Romaversitas, 2023)

Az általunk elért roma menekültek szálláshelyeiről elmondható, hogy sok tekintetben összezsúfolva élnek, némely esetekben több generáció él egy helyiségben. Ebből adódóan a szűk és lényegében nem létező intim szféra hiánya erős mentális és pszichés kitettséget jelent a roma menekült családoknak és azok gyermekeinek. A legtöbb menekültszállón általános jelenség a nem megfelelő higiéniai feltételek megléte is. A magyar állam szociál- és menekültpolitikája a legszegényebb menekült problémamegyüttesének kezelésével azokat a civil szervezeteket, önkormányzati fenntartású szociális intézményeket terheli, akiknek nem, vagy csak részben feladatuk az állami ellátás kötelezettségeinek teljesítése és betöltése, mivel ezek erőforrásai nem elegendőek a súlyosan kiszolgáltatott, speciális ellátást igénylő menekültek segítésére.

Az állam érdemi szerepvállalásának és központi intézkedéseinek hiánya, valamint a menekültellátásra szánt költségek folytonos szűkítése¹⁵ inkább arra ösztönzi az ideérkező roma menekülteket, hogy más országokban keressenek menedéket, vagy ha tehetik, visszatérjenek Ukrajnába. Úgy tűnik továbbá, hogy a menekülteknek nyújtott szolgáltatások állapota és az állam általános hozzáállása alapvetően szembemegy az Európai Unió által 2022. márciusában aktivált átmeneti védelem irányelveivel, miszerint minden Ukrajnából menekültöt egyaránt megillet a lakhatáshoz, munkavállaláshoz, és a szociális és orvosi ellátáshoz való jog.¹⁶

A hazánkban többezres számban mérhető ukrán roma menekült a többszörös kirekesztésük és elnyomásuk miatt sokszor szembesülnek azzal, hogy bár jogilag védelmet élveznek a magyar államtól, de védelem helyett alapvetően átmeneti menekültszállókba szorulnak hosszú távon, ahol az erőforrás nélküli civil szervezetek jelentik az egyetlen segítségnyújtást. A tűzoltás jelleggel és kapacitáshiányosan működő civil szervezetek gyakran csak a legelemibb szociális munkát képesek biztosítani.

15 (Mérce, 2023)

[Úgy tűnik, spórolni kezd a kormány az ukrainai menekülteken, családokat szakíthat szét a szállások átszervezése « Mérce](#)

16 (Európai Tanács, 2023)

[Menekültek beáramlása Ukrajnából](#)

Emellett a kárpátaljai roma menekültek beáramlásával a romaellenes előítéletek is megjelentek a civil szektorban.¹⁷ Roma aktivisták és civilek tapasztalatai alapján a roma menekülő családok gyakran már a határnál eltérő, és sokszor lealacsonyító bánásmóddal találkoztak a hatóságok, önkormányzatok és civil szervezetek részéről.

17 (24.hu, 2022)

<https://24.hu/kozelet/2022/02/27/orosz-ukran-haboru-karpatalja-zahony-romak-menekultek/>

(Mérce, 2022)

<https://merce.hu/2022/03/31/az-ukrajnai-menekultvalsag-frontvonalaban/>

Civil gyakorlatok

Az oktatási rendszer szakember hiánya, a nem látható menekültpolitikai döntések, a nem közölt statisztikák, a szakmai viták hiánya miatt nem tudnak érdemi problémamegoldó lépések születni a roma menekült családok életkörülményeinek javítására. Az adatgyűjtésünk alapján azt láthatjuk, hogy a – leginkább szegregált iskolai környezetben tanuló – roma menekültek markáns többsége már az ukrán iskolarendszer alapképzésében lemorzsolódik.¹⁸ Az iskolázatlan roma szülők számára elérhető iskolai képzések és oktatási szolgáltatások célzott állami intézkedések hiányában jellemzően nem léteztek Kárpátalján; Magyarországon is inkább a kísérleti jellegű, írástudásra fókuszáló tanfolyamok indultak el néhány helyszínen.

Egyszerre lenne szükséges hatni a fiatal roma szülők és gyerekeik kulcskompetenciának fejlesztésére, hátránykompenzációjára és traumafeldolgozására, hogy ne pattanjon le a segítségnyújtás a legsérülékenyebb menekült csoportról. Az egyik budapesti menekültszálló szakmai vezetője ekképpen foglalja össze a szociális munka eredménytelenségét és kihívásait:

„Az viszont, hogy a célcsoport milyen mértékben ismeretlen, és mennyire más jellemzőkkel bír, mint a hazai szociális munka során megismert családok, egészen meglepetésszerű élmény volt mindannyiunk számára. A magyarországi nélkülözők, a magyar szegény- vagy akár roma kultúra mélyreható ismerete ugyan valamennyire megkönnyítette a dolgot, mégis azt kellett felismerni, hogy idevágó tudásanyagunk és segítői reflexeink mintegy „leesnek” erről az ügyfélcsoportról.”¹⁹

18 (Romaversitas, 2023)

19 (BMSZKI, 2022)

A fókuszba került menekültszállókban élő roma gyerekek sok készség terén hátrányban vannak magyarországi társaikhoz képest. Ukrajnában a roma gyerekekre lényegében semmilyen állami, vagy hatósági kontroll nem volt érvényes. Az oktatás a gyakorlatban nem volt kötelező a „táborban”, szegregált cigánytelepeken élő gyerekeknek, nem ösztönözték őket az iskolába járásra. Sok esetben az oktatáson kívül a kötelező oltásokat sem kapták meg Kárpátalján a roma családok gyerekei. A folytonos pénzhiány miatti frusztráció, az átélt és nem kezelt trauma, az iskolában tapasztalt bullying és szüntelen költözködések sok gyereknél okoznak mentális és pszichés zavarokat, amelyek megfelelő pszichológiai szakellátás hiányában sok esetben kezeletlenül maradnak, ahogy a Romaversitas 2023-as kutatása is alátámasztja.²⁰

Szállónként eltérő, hogy ezekre az iskolai hátrányokra milyen mértékben és minőségben tudnak tanórán kívüli, alternatív oktatással reagálni.²¹ Oktatási hátrányai általában kezeletlenül maradnak azoknak a gyerekeknek, akiket nem ér el a civil szervezeti lefedettség. Ellenben, ahol megvalósul a tanórán kívüli fejlesztés, ott látványos fejlődést mutatnak a roma menekült gyerekek, hiszen nem kognitív értelemben alulfejlettek, hanem a szegregáció transzgenerációs tapasztalata miatt mutatnak lemaradást a kulcskompetenciák és a készségek terén.

Léteznek olyan jó gyakorlatok, ahol a helyi érintettek együttműködése, különböző (roma) szakértők bevonása, a családok általános jólétére és az iskoláztatás háttérfeltételeire való koncentráltabb figyelem valósul meg. Ezeket a kezdeményezéseket érdemes lenne minél alaposabban vizsgálni: példaként említhető a budapesti menekültszállók, Fonyód és Debrecen, ahol a szülők és a segítők szerint a gyerekek korábbi hátrányaik és traumatikus élményeik ellenére is megkedvelték az iskolát.

2023 januárjától egészen augusztus végéig volt lehetőségem a ‘The Foundation for Global Human Dignity’ máltai székhelyű civil szervezet megbízásából két budapesti, a BMSZKI által üzemeltetett menekültszállón menekültszállón roma menekült gyerekeket oktatni. Az SOS Gyermekfal-

20 (Romaversitas, 2023)

21 (Jelen, 2023)

<https://jelen.media/kozelet/hazam-foldjen-is-szamuzott-vagyok-karpataljai-gyerekek-a-magyar-tanodaban/>

vak támogatásával a 'The Foundation for Global Human Dignity' hetente három alkalommal tanodát és heti egy alkalommal programozást tanít a menekült gyerekeknek. A gyermekek itt nem frontálisan oktatásban vesznek részt, hanem kiscsoportokban, egyéni igényeiket szem előtt tartva tanítják őket. A foglalkozásokon elsősorban digitális készségfejlesztés zajlik.

A gyerekek többségének, akiket én oktattam, nem volt számfogalmuk, a számok leírása is némelyeknek nehézséget okozott. Ugyanez elmondható az írás és olvasás készségükről. Annak ellenére, hogy papíron már éveket töltöttek el az ukrán oktatásban, valójában soha nem jártak rendszeresen iskolába. Ha ott voltak, akkor sem kaptak érdemi figyelmet. Kezdeti tapasztalataim alapján minden gyerek koncentrációja maximum fél percig volt fenntartható. A kezeletlen traumáik miatt dühkitörésekkel, figyelem- és koncentráció zavarokkal küzdöttek. A kezdeti nehézségek után azonban kirívóan gyorsan fejlődtek és hátrányaikból öblös léptekkel faragtak. Ezen a menekültszállón több gyerek képes volt még az őket körülvevő ellenségeskedéssel terhelt intézményesített oktatásban is sikeresen teljesíteni. A szüleikhez képest, akiknél nagyon magas az analfabétizmus, ők már alapműveletek elvégzésére, írásra és olvasásra is képesek.

A már bezárt kőbányai Bánya utcai menekültszállón kísérletinek szánt zeneterápia módszerének keretében volt lehetőségem az ott élő általános iskolás korú gyerekekkel dolgozni. A gyerekekkel hetente ötször másfél hónapon keresztül zajlottak a foglalkozások kiscsoportokban. A zenetérapiás órákon gitár és ütőhangszerek használatával egyre nagyobb időintervallumra lehetett kitolni a gyermekek koncentráció- és figyelem képességét. A foglalkozások első felében aktív tanulás zajlott, az óra második felében pedig az érzelmikifejezés és feszültséglevezetés került fókuszba a hangszerek segítségével. Az együttzenélés élménye a gyerekek számára érzelmi és pszichés megkönnyebbülést és kikapcsolódást jelentett. A gyerekek önbizalmára és önbecsülésére is hatni tudott a művészetterepiás módszertan beemelése, hiszen a közös zenélés egyfajta önreprezentációra, önbemutatásra is készítette a gyerekeket, amit az intézményi oktatás során alig kerítenek sort.

A FROKK által működtetett **fonyódi szálláshely** az országban az elsők között volt, ahol a roma menekült gyermekek inkluzív oktatásban vehettek részt. A szállón több civil szereplő is jelen van a NestingPlay szakmai vezetésével. A roma szociális munkások a helyszínen támogatják a család-

dok jóllétét az élet minden területén, beleértve az iskolába járást is. Az iskolába íratást csoportos és egyéni oktatási tevékenységek előzték meg, megfelelő szakértelem bevonásával. A foglalkozásokon keresztül felmérték a gyermekek oktatási képességeit és hiányosságait, és felkészítették őket a formális oktatásba való bekapcsolódásra. A tanárok és a szociális munkások bevonásával a gyermekek már meglévő hátrányaival tudtak foglalkozni, majd 2022 szeptemberétől a helyi iskolákba kerültek. A szülők szerint gyermekeik sikeresek és motiváltak az órákon. Annak érdekében, hogy a szülőket arra ösztönözzék, hogy aktívan figyeljenek oda gyermekeik oktatására, a szállón tartózkodás feltételévé a rendszeres iskolába járást tették. A helyi iskolával való együttműködés és rendszeres kommunikáció révén a gyerekek komplex figyelemben részesülnek, amelyre szükségük van ahhoz, hogy sikeresek legyenek az iskolában és motiváltak maradjanak.

Debrecenben a Dorcas Center & Campingben az UNICEF támogatásával saját iskolát és óvodát működtet legalább száz, a szálláshelyen élő gyermek számára, azzal a céllal, hogy megfelelő felkészülési idő után a helyi iskolában tanuljanak. A szálláshely kiemelkedő jó gyakorlata, amely közvetlenül és közvetve is hozzájárul a menekült gyermekek oktatási sikereihez, hogy több szakértő is jelen van akik figyelemmel kísérik a menekültek mindennapi életét: az állandó szociális munkások mellett mentális és fizikai egészségükről egy ápoló és egy helyi orvos gondoskodik, valamint pszichológiai tanácsadás is rendelkezésre áll a menekültek számára. Az EMMA Egyesület szintén jelen volt a kempingben, és huzamosabb ideig figyelemmel kísérte a nők reprodukzív egészségét. A megkérdezett szakemberek elmondása alapján a menekült családok itt jól érzik magukat, ami tükröződik abban is, hogy sokan közülük motiváltak lettek a felnőttképzésben való részvételre, amit a szervezet biztosítani tudott.²²

22 (Romaversitas, 2022) Policy Brief, School Enrolment of Ukrainian Romanian refugee children in Hungary

Fiatal roma kutatói reflexiók

A Romaversitas fiatal roma kutatókból álló kutatói csapata 2023 nyarán 108 kérdőívet rögzített ukrainai roma menekült szülőkkel szálláshelyeiken, illetve a Romaversitas partnerei által szervezett nyári táborokban.²³ Az adatfelvétel elsősorban az érintett szülők gyermekeik oktatásával kapcsolatos tapasztalataira fókuszált. Ezen nem reprezentatív kérdőív kitöltőit civil szervezeteken, szállásadókon és különböző érintetteken keresztül értük el, ami azt jelenti, hogy a mintába kerülést nagyban befolyásolta az, hogy melyik szervezetet sikerült elérnünk a toborzás ideje alatt.

Fontosnak tartjuk, hogy a kutatásban résztvevő fiatal roma kutatók perspektíváit is bemutassuk, összefoglalva olyan szempontokat, melyek a rögzített kérdőívek tartalmán kívül esnek és építenek a kutatók adott helyszínen szerzett szubjektív benyomásaira. Ahogy lekérdező csapatunk is kiemelte, a megkérdezettek megélései és narratívái sok esetben nehezen jelennek meg egy kérdőív viszonylag szűk keretein belül, illetve a menekültekkel kapcsolatos intézményi viszonyok vizsgálata során is kevésbé kerülnek előtérbe. Fontos kitérni azokra az inkább informális interakciókra és megélt tapasztalatokra, amelyek sok esetben nem kerültek rögzítésre a kérdőívekben, vagy a civil szervezetekkel folytatott interjúkban.

Az előző fejezetben összegzett lakhatási körülmények, amelyek jellemzően szegregált intézményekben, a helyi infrastruktúrától távol eső helyszíneken valósulnak meg, a kutatók szerint jól leírják, hogy a roma menekültek nem kaptak érdemi segítséget ahhoz, hogy lehetőségük legyen az önálló élevitelre.

23 (Romaversitas, 2023)

A kutatók kiemelték, hogy bár a kérdőív elsősorban gyerekeik oktatási helyzetére fókuszált, sok szülő a lakhatási nehézségekről beszélt a leg-hosszabban. A kutatók hangsúlyozták, hogy a túlzsúfolt, a település vérkeringésétől elzárt szállók bár átmenetileg megfelelő lakhatásnak bizonyultak a szülők szerint, de hosszú távon nem segítik elő az „otthon érzetét”. A fiatal kutatók megélése továbbá, hogy a romák által lakott szállásokon nem megfelelőek a higiéniai feltételek, a szállások épületeinek állapota sok esetben lelakott, felújítást igényelne. Emellett a menekült családoknak sokszor tisztítószereket sem tudnak biztosítani a hely rendben-tartásához. Néhány esetben továbbá a nem roma menekültek és a roma menekültek ugyan egy szállón, de egymástól elszeparálva, külön épület-részben vagy emeleten kerültek elhelyezésre. Összességében elmondható, hogy a kutatók a lakhatási szegregáció jelenségét tapasztalták a legtöbb szállón, melyeket tavalyi kutatásunkhoz hasonlóan a helyszínen dolgozó segítők azzal magyaráztak, hogy az elhelyezésért felelős szakemberek a családok számára biztonságos körülményeket kívántak teremteni, így családokat és egy helyről érkezőket közel tartva egymáshoz.

Az ukrán roma családszerkezet nagylélekszámú, a roma menekültek gyakran az oldalági rokonokkal együtt élnek a magyarországi szállásokon. Ez a helyzet több megkérdezett roma szülő szerint is kezd kellemetlenné válni hosszabb távon, hiszen nem jut megfelelő privát szféra a családtagok számára.

Bár a kutatók a tapasztalt szegregációt károsnak ítélték meg, az előző fejezetben vázolt lakóhelyi gettósodás mintáinak folytatásaként, sok megkérdezett szülő mégis elfogadhatónak tartja, vagy jobbnak értékelte a szállók körülményeit a kárpátaljai lakhatási helyzethez képest. Kutatóink szerint azonban ez nem adhatna okot arra, hogy a roma menekültek a magyarországi ittlétük alatt spontán kialakult gettó-szállásokon éljenek, elzárva a társadalmi interakcióktól és megfosztva őket az önálló lakhatási feltételektől. Több, kelet-magyarországi falvak szélén élő család számolt be elmagányosodásról, mely súlyosan érintette iskolába nem járó gyerekeiket is.

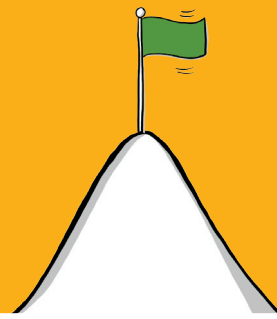
„A látogatott ötfős család egy gyár terület közepén volt elszállásolva egy kb. 10-15 négyzetméteres konténerben. A gyerekek pedig még játszani se nagyon tudnak kimenni, hiszen ez egy gyárterület. A második helyszín kb. öt percre van az elsőtől. Egy fokkal jobb a körülmény, egy nagy ház alagsorában volt két család elszállásolva. Penészesek a falak,

így a gyerekek sokszor légúti problémákra panaszkodnak. A szomszéd folyton piszkálja őket; ha a gyerekek kint játszanak az udvaron, akkor kiabál velük. Minket is kiabálva fogadott, amiért odamentünk és bedudáltunk a családnak.”

Több kutató a 2022-es akciókutatásunkban is részt vett, és pozitív tapasztalatként említették a 2023-as helyzetet nézve, hogy a legtöbb megkérdezett szülő túljutott az iskolába iratással kapcsolatos félelmein. Többségük támogatónak ítélte meg az iskolai közeget, bár 15 %-uk szembesült előítéllettel, rasszizmussal.²⁴ Az iskolázásnak köszönhetően a kutatók megélése továbbá, hogy a roma menekült nők közül egyre többen érzik készenek magukat, hogy munkát vállaljanak, amíg gyermekük iskolában, óvodában van napközben. Sok válaszadó nő azonban kihangsúlyozta, hogy elsősorban alacsonyan fizetett takarítói munkakörök elérhetőek csak számukra, és sajnos ez sem minden településen.

Bár a diszkriminációs tapasztalatok sok szülő esetében felmerültek, nem mindenki beszélt ezekről nyíltan, sokan nem merték ezeket megfogalmazni, és féltek attól, hogy hálátlannak tűnnek, ha ezeket elmesélik. Egy kelet-magyarországi szállón több szülő is beszámolt arról, hogy a vendégmunkások felé tanúsított ellenszenv rájuk is kihatott: a településen való séta és bevásárlás során rasszista sértéseket kaptak, miután a helybéliek beazanosították, hogy Ukrajnából érkező menekültek. Egy szülő egy másik szálláshelyen arról számolt be, hogy míg a gyerekei kint az udvaron játszottak, egy idős házaspár vizet öntött a gyerekekre a szálláshellyel szomszédos panellakás ablakából. Egy másik anya arról tudósított, hogy gyermeke egészségügyi problémáit az orvos nem vette komolyan: tüdőgyulladására C-vitamint javasolt. Több olyan helyszínen, ahol roma és nem roma menekültek együtt laktak, a szülők arról számoltak be, hogy őket adományozáskor hátrébb sorolják a menekültszállón dolgozók.

24 (Romaversitas, 2023)

Konklúzió és ajánlások

A roma menekült családok döntő többségének az állandó pénzhiány és bizonytalanság szövi át a mindennapi életét. A beszűkült térhasználat és az elzárkózó társadalmi környezet jóformán bünteti őket, ami gátolja a családokat a közép és hosszú távú élettervezésben. Problémájuk összetett, hiszen a gazdasági inaktivitásukat mindenekelőtt a rasszizált és stigmatizált társadalmi érzékelésük határozza meg, amelyet csak erősít a gettósodott lakhatásuk is. Ennek okán a kárpátaljai roma menekültek nem tudják hatékonyan kihasználni az országban jelenlévő munkaerőhiány munkaerő-felszívó hatását. Társadalmi beágyazódottságuk a helyi közösségekbe és gyermekeik oktatási mobilizációja mindaddig nehézkes lesz, amíg a jövedelem szintjük nem stabilizálódik és válik kiszámíthatóvá.

Ahhoz, hogy megfelelő ellátást és oktatást lehessen biztosítani az itt tartózkodó ukrán roma menekülteknek, elengedhetetlen lenne az állami szintű koordináció és monitoring rendszerek felállítása, valamint a magyarországi roma értelmiség aktív bevonása a beavatkozási és segítségnyújtás stratégiai megalkotására és kivitelezésére. A magyarországi roma közösségekről felhalmozott tudás aktív felhasználása pilot-jellegű segítő beavatkozásokra sok tekintetben jelentene érdemi segítséget a menekültszállón élő kárpátaljai romáknak.

A magyarajkú roma gyerekek az iskolai munkájukban megfigyelhető magatartásbeli nehézségeit és figyelemzavarát az okozza, hogy nincsenek az új környezeti akkulturációjukat elősegítő biztonságos közösségi terek, ahol szakemberek jelenlétében, megfelelő pszichoszociális támogatással akklimatizálódni tudnának a számukra szinte ismeretlen intézményesi-

tett oktatáshoz. A roma menekült gyerekek oktatási fejlesztésének egyik kulcskérdése, hogy a szűk és túlzsúfolt szállói élettérüket minél többször tudják elhagyni. Azonban ehhez nagyobb nyitottság és szakmai befogadókészség szükséges tőlük az iskoláktól is, amelyek hiánya révén a roma menekült gyerekek felkészületlenül, traumatizált pszichés állapotban, segítség nélkül kell, hogy teljesítsenek. Kiemelt szempont továbbá a szülők bevonásának kérdése, hiszen korábbi rossz vagy nem létező tapasztalataik a formális oktatással sok esetben bizalmatlanná teszi őket a nevelési és oktatási intézmények felé. Kutatásunk, valamint a civil szervezetekkel készített interjúk alapján a roma menekült gyerekek iskoláztatása kapcsán ajánlásaink a következők:

- **Átfogó és rendszerszintű beavatkozásokra és szakpolitikai intézkedésekre van szükség, amelyek biztosítják a roma menekült gyermekek oktatási integrációját,** beleértve az iskolai beiratkozás adminisztratív folyamataira vonatkozó megfelelő információkhoz való hozzáférést és az érdemi és minőségi iskolai részvételhez szükséges források és szükségletek biztosítását.

- A menekültekre vonatkozó, nyilvánosan elérhető adatbázisok alapvető fontosságúak a célzott és megfelelő szolgáltatások tervezéséhez. **Állami szinten finanszírozni kell a roma menekült tanulók** korábbi **oktatási tapasztalataival,** az ideérkezés folyamataival és azok, a gyermekek mentális és fiziológiai állapotára és iskolai tapasztalataira gyakorolt hatásával **kapcsolatos kutatásokat.**

- **Szem előtt kell tartani a családok fizikai, mentális és érzelmi jóllétének komplex támogatását.** Kutatási tapasztalataink azt igazolják, hogy a roma menekült gyermekek oktatási inklúziója jobban megvalósul azokon a helyeken, ahol komplex szakértői figyelem kíséri a családok mindennapi életét, és ahol trauma-informált mentális segítségnyújtásra is lehetőség van.

- Fontos lenne **a roma szakértők és szociális munkások bevonása** a helyszíni segítségnyújtás kapcsán, illetve a megfelelő és kulturálisan érzékeny szolgáltatások fejlesztése során.

- **Érdemben növelni és anyagilag támogatni kell azon civil szervezetek kapacitásait,** akik a roma menekült gyermekek iskoláztatásában oroszlánrészt vállalnak.

- Fontos lenne **speciális oktatási programokat nyújtani az alacsony iskolai végzettségű és korai iskolaelhagyó menekült szülők számára.**

- **A roma menekült szülők bevonása és részvétele prioritást érdemel,** meglátásaik és tapasztalataik nagyban hozzájárulhatnak a roma menekült gyermekek szükségleteinek feltérképezéséhez, valamint a célzott támogatási stratégiák kidolgozásához.

- **A különböző szereplők között strukturáltabb együttműködésre és kapcsolódásokra van szükség,** amelynek révén a bevált gyakorlatok széleskörben beépülhetnének a menekültügyi rendszerbe.

Hivatkozott irodalom

Adat.one (2023). Ukrán menekültek száma Európában. [Ukrán menekültek száma Európában - adat.one.](#)

Braun, L., Cserniczkó, I., & Molnár, J. (2010). Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.

Romaversitas Alapítvány (2022). A háború után Magyarországra érkezett kárpátaljai roma családok helyzete. [A HÁBORÚ UTÁN MAGYARORSZÁGRA ÉRKEZETT KÁRPÁTALJAI ROMA CSALÁDOK HELYZETE.](#)

Neményi Mária, Ságvári Bence, Tardos Katalin (2019). A diszkrimináció személyes és társadalmi észlelése és az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos jogtudatosság. Egyenlő Bánásmód Hatóság. [A DISZKRIMINÁCIÓ SZEMÉLYES ÉS TÁRSADALMI ÉSZLELÉSE ÉS AZ EGYENLŐ BÁNÁSMÓDDAL KAPCSOLATOS JOGTUDATOSSÁG.](#)

Mérce (2023). Szinte minden kórházban, védőnőnél, orvosnál az-
zal kezdik, hogy miért vannak itt, Kárpátalján nincs is háború.
<https://merce.hu/2023/04/17/hiaba-jar-valami-jogszabaly-alapjan-ha-nem-kapod-meg-egy-ev-utan-is-kaosz-es-meltatlan-ellatas-fogadja-az-ukrajnabol-menekulo-noket/>

Telex (2023). Lelkileg nagyon nehéz volt, sokat sírtunk, mondja a tiszabecsi roma nő, aki több mint száz menekültnek adott otthont. <https://telex.hu/belfold/2023/02/25/lelkileg-nagyon-nehez-volt-sokat-sirtunk-mondja-a-tiszabecsei-roma-no-aki-tobb-mint-szaz-menekultnek-adott-otthont>.

Telex (2023). “Törött szíveket rajzolnak a foglalkozásokon a gyerekek” – bizonytalan az Ukrajnából ide menekült romák helyzete. <https://telex.hu/belfold/2023/03/31/magyarorszag-on-bizonytalan-az-ukrajna-bol-menekult-romak-helyzete>.

Mérce (2023) Munkára kényszerítik az ukrainai menekülteket, még ha ezért szét is szakadnak a családok. <https://merce.hu/2023/09/29/munkara-kenyszeritik-az-ukrajnai-menekulteket-meg-ha-ezert-szet-is-szakadnak-a-csaladok/>.

Romaversitas Alapítvány (2023). Kárpátaljai roma menekült gyermekek oktatási helyzete. Kérdőíves kutatási összefoglaló.

BMSZKI (2022). Ideiglenes menekültszállások - BMSZKI Beszámoló a 2022. évi működésről. [Ideiglenes menekültszállások - BMSZKI Beszámoló a 2022. évi működésről](#).

ELTE, Néprajzi Intézet (2018). A halmozottan hátrányos társadalmi helyzet leküzdésének problematikája és jó gyakorlatai a magyarországi cigányság példáin keresztül. <https://pak.elte.hu/media/fd/8e/652e8f9944f78f0358dd80c7f04fd44517210f2b7950259379cf1f3618b9/BaliJ%C3%A1nos.pdf>.

Wacquant, Loïc (2007). Territorial stigmatization in the age of advanced marginality. In: Thesis Eleven, No. 91.: 66-77 oldal.

Mérce (2023). Úgy tűnik, spórolni kezd a kormány az ukrainai menekülteken, családokat szakíthat szét a szállások átszervezése. <https://merce.hu/2023/09/14/ugy-tunik-sporolni-kezd-a-kormany-az-ukrajnai-menekulteken-csaladokat-szakithat-szet-a-szallasok-atszervezese/>.

Európai Tanács (2023). Menekültek beáramlása Ukrajnából. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-migration-policy/refugee-inflow-from-ukraine/>

24.hu (2022). Kárpátaljai romák vesztegelnek napok óta a záhonyi állomáson, fogalmuk sincs, hová menjenek. <https://24.hu/kozelet/2022/02/27/orosz-ukran-haboru-karpatalja-zahony-romak-menekultek/>.

Mérce (2022). Az ukrajnai menekültválság frontvonalában. <https://merce.hu/2022/03/31/az-ukrajnai-menekultvalsag-frontvonalaban/>.

Jelen (2023). Hazám földjén is száműzött vagyok – kárpátaljai gyerekek a magyar tanodában. <https://jelen.media/kozelet/hazam-foldjen-is-szamuzott-vagyok-karpataljai-gyerekek-a-magyar-tanodaban/>.

Romaversitas Foundation (2022). Policy Brief. School Enrolment of Ukrainian Romani refugee children in Hungary.

www.romaversitas.hu

ROMA
VERSITAS